

ARAB BALOG'AT ILMI VA UNING O'RNI

ARABIC RHETORIC AND ITS SIGNIFICANCE

АРАБСКАЯ РИТОРИКА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ

Musaxonova Maryam Orifxon qizi

O'zDJTU Sharq filologiyasi fakulteti 2-kurs talabasi
musakhanova5775@gmail.com

Ilmiy rahbar: Umurzakova Aygul Umarovna

O'zDJTU Arab tili tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola arab balog'ati fanini va uning ifoda go'zalligi va ma'no chuqurligidagi o'rnini o'rganadi. Maqolada balog'atning kelib chiqishi, bo'limlari (ma'oni, bayon, badi') va adabiyotdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, balog'at talabaning til didi va nutq madaniyatini rivojlantirishdagi roli ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: balog'at, adabiyot, ifoda, ma'no, ta'sir, ma'ani, bayan, badi'.

Аннотация. В данной статье рассматривается арабская риторика и её роль в выразительности речи и глубине смысла. Объясняется происхождение риторики, её разделы (ма'ани, баян, бади') и значение в литературном анализе. Также подчёркивается роль риторики в развитии.

Ключевые слова: красноречие, литература, выражение, смысл, эффект, значение, баян, искусство.

Annotation. This article examines Arabic rhetoric and its role in expressive beauty and depth of meaning. It explains the origin of rhetoric, its branches (Ma'ani, Bayan, Badi'), and its significance in literary analysis. The article also highlights the role of rhetoric in developing students' linguistic taste and expressive skills.

Keywords: eloquence, literature, expression, meaning, effect, meaning, bayan, art.

Kirish. Arab balog'ati — ifodaning go'zalligi va ma'nodagi aniqlik bilan shug'ullanuvchi eng oliy tilshunoslik fanlaridan biridir. U arab tilining sir-asrorlarini ochib beradi va inson qalbi hamda ongiga ta'sir o'tkazishdagi qudratini namoyon etadi. Balog'at ilmi Qur'oni karim bag'rida shakllangan, keyinchalik olimlar va adiblar tomonidan rivojlantirilib, mustaqil ilm sifatida o'z qoidalari va atamalariga ega bo'lgan. Balog'at — bu so'zni o'z o'rnida, maqsadga muvofiq, vaziyat taqozosiga ko'ra eng go'zal va ta'sirchan tarzda qo'llash ilmi bo'lib, u ifoda go'zalligi va ma'no chuqurligini ta'minlashda beqiyos ahamiyatga ega. U notiq yoki yozuvchiga o'z fikrlarini shunchaki yetkazib berishdan ko'ra.

Arab Balog'atining Tushunchasi va Tarixiy Rivoji: Balog'at so'zi arab tilidan olingan bo'lib, lug'atda "yetishmoq, erishmoq, maqsadga yetmoq" ma'nolarini anglatadi. Istilohda esa, nutqning vaziyatga mos kelishi, so'zlarning aniq va ravon bo'lishi, ma'noning chuqur va ta'sirli tarzda ifodalanishidir. Arab balog'ati islomdan avvalgi davrlarda ham mavjud bo'lgan, arab qabilalari o'rtasida notiqlik san'ati va

she'riyat juda rivojlangan edi. Biroq, Qur'oni Karimning nozil bo'lishi bilan uning ahamiyati yanada ortdi va alohida ilm sifatida shakllana boshladi. Qur'onning mo'jizakor nutqi balog'at qoidalarini sistemalashtirishga va uni chuqur o'rganishga turtki bo'ldi. Ko'plab olimlar, jumladan, Abd al-Qohir al-Jurjoniy, al-Zamakhshariy, as-Sakkokiy kabi mutafakkirlar bu ilmning rivojiga ulkan hissa qo'shganlar. Ular balog'at qoidalarini ishlab chiqdilar, turlarini tasnifladilar va ularning nutqdagi ta'sirini tahlil qildilar.

Qismlari: Balog'at ilmi uch asosiy bo'linga bo'linadi: ma'oni, bayon va badi' ilmlari. Har bir bo'lim nutqning fasohati va balog'atini ta'minlashda muhim vazifa bajaradi.

1. Ilm al-Ma'ani (Ma'nolar ilmi): Bu ilm so'z va jummalarning ma'nosini tinglovchiga yoki o'quvchiga eng aniq, tushunarli va ta'sirchan tarzda yetkazish yo'llarini o'rganadi. U nutqning vaziyatga mosligini, jummalarning tuzilishini, so'zlarning o'zaro bog'liqligini, xabar berish usullari (inkor, so'roq, tasdiq, buyruq va b/sh) qamrab oladi.

Ifoda go'zalligi va ma'no chuqurligiga ta'siri: Ilm al-Ma'ani tufayli nutq aniq, ravon va maqsadga muvofiq bo'ladi. U notiqqa o'z fikrini to'g'ri ifodalash, tinglovchining ongiga singdirish va uni o'z maqsadiga erishtirish imkonini beradi. Jumlaning har bir elementi ma'noni chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Masalan, xabarni kuchaytirish, yumshatish, taajjubni ifodalash kabi nozik jihatlar shu ilm doirasida o'rganilib ma'noga o'ziga xos boylik va ta'sirchanlik baxsh etadi.

2. Ilm al-Bayan (Bayan ilmi – Ifodalash, Ochib berish ilmi): Bu ilm bitta ma'noni turli yo'llar bilan, har-xil uslublarda ifodalash san'atini o'rganadi. Uning asosiy qismlari quyidagilardir:

Tashbih (O'xshatish): Bir narsani boshqasiga o'xshatish orqali ma'noni yanada jonli va tushunarli qilish. Masalan: "Uning yuzi oy kabi yorqin edi." Bu, tashbih vositasida yuzning go'zalligi va nurli ekanligi yanada ta'sirchan ifodalangan.

Isti'ora (Majoz): O'xshatishning bir turi bo'lib, unda o'xshatiluvchi (mushabbah) yoki o'xshatiluvchi tomon (mushabbah bih) zikr etilmay, faqat bittasi qoldiriladi. Masalan, "Sher minbarga chiqdi" deganda, minbarga chiqqan insonning shijoati va jasorati sherga o'xshatilib, "sher" lafzi majoz ma'nosida ishlatilgan. Bu usul ma'noga yashirin chuqurlik, ramziy ma'no va yorqinlik bag'ishlaydi.

Kinoya (Kinoya): Biror narsani uning ajralmas xususiyati yoki natijasi orqali ifodalash. Masalan, "qo'li ochiq" deganda saxovatpesha inson tushuniladi. Kinoya so'zga pinhoniyl ma'no, noziklik va o'ziga xos joziba beradi.

Majoz (Majoz, metafora): So'zni o'z asl ma'nosidan boshqa ma'noda ishlatish. Bu ham ma'noni kengaytirish va ifodani jonlantirishga xizmat qiladi.

Ifoda go'zalligi va ma'no chuqurligiga ta'siri: Ilm al-Bayan nutqni jonli, rang-barang, obrazli va ta'sirchan qiladi. U yozuvchi yoki notiqqa o'z fikrlarini oddiygina aytib berishdan ko'ra, ularni tinglovchi qalbida chuqur aks sado beradigan tarzda yetkazish imkonini beradi. Bu esa ifodaga go'zallik va ma'noga chuqurlik baxsh etadi.

Lafziy badi' (So'zga oid badiiy san'atlar):

Jinas (Jinas): Talaffuzi bir xil, ma'nosi har xil so'zlarni ishlatish. Masalan, "Yor yuzini yor yuziga surdi." Bu, nutqqa ohangdorlik va joziba beradi Saj' (Vazn):

Nasrdagi jummalarning oxirgi soʻzlarini qofiyadosh qilish. Bu nutqqa musiqiy ohang, ritm va .esda qolarli tus beradi.

Ma'naviy badi' (Ma'noga oid badiiy san'atlar):

Tiboq (Qarama-qarshilik): Bir jumlada ikki qarama-qarshi ma'noli soʻzni ishlatish. Masalan, "kuldirdi va .yig'latdi." Bu, ma'noni kuchaytiradi va fikrni yaqqolroq ko'rsatadi.

Muqobala (Zidlik): Bir jumlada bir nechta qarama-qarshi ma'noli soʻz yoki tushunchalarni ishlatish. ".Masalan, "Kecha va kunduz, yaxshilik va yomonlik"

Ifoda goʻzalligi va ma'no chuqurligiga ta'siri: Ilm al-Badi' nutqqa estetik joziba, ohangdorlik va betakror goʻzallik baxsh etadi. U soʻz va ma'no oʻyinlari orqali tinglovchining e'tiborini tortadi, uni hayratlantiradi va ifodaning badiiy qimmatini oshiradi.

Arab Adabiyoti va Qur'ondagi Balogʻatning O'rni: Arab balogʻati Qur'oni Karimning mo'jizaviy nutqini tushunishda markaziy oʻrin tutadi. Qur'onning har bir oyati balogʻatning eng yuksak namunasi bo'lib, undagi ma'no chuqurligi, ifoda goʻzalligi va ta'sirchanlik aynan balogʻat qoidalari bilan izohlanadi. Uning tili shunday goʻzal va ta'sirlikiki, hatto eng mohir arab shoirlari ham unga oʻxshash soʻzlar keltira olmaganlar. Xuddi shunday, islomdan avvalgi va undan keyingi arab she'riyati va nasri ham balogʻatning ko'plab unsurlarini oʻzida mujassam etgan. Arab mumtoz adabiyoti balogʻat me'yorlariga rioya qilish orqali oʻzining yuksak darajasiga erishgan. Ular oʻz asarlarida Ilm al-Ma'ani, Ilm al-Bayan va Ilm al-Badi' qoidalari mohirlik bilan qo'llaganlar.

Zamonaviy Davrdagi Dolzarbligi: Bugungi kunda ham arab balogʻati arab tilini oʻrganuvchilar, adabiyotshunoslar, jurnalistlar va notiqalar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. U nafaqat mumtoz matnlarni tushunish, balki zamonaviy arab tilida ham goʻzal, ta'sirchan va ma'noli nutq yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Notiqalar nutqini jozibali qilishda, yozuvchilar esa oʻz asarlariga badiiy qimmat bag'ishlashda balogʻatdan foydalanishadi.

Xulosa qilib aytganda, arab balogʻati arab tilining ruhi, uning nafasidir. U soʻzlarni shunchaki ma'lumot uzatish vositasidan san'at asariga aylantiradigan qudratga ega. Ilm al-Ma'ani nutqni aniq va vaziyatga mos qiladi, Ilm al-Bayan ma'noga jonli obrazlar va yashirin chuqurliklar bag'ishlaydi.

Ilm al-Badi' esa ifodani badiiy bezaklar va musiqiy ohanglar bilan boyitadi. Shu sababli, arab balogʻatini oʻrganish va uni amalda qo'llash nafaqat arab tili va adabiyotini chuqur anglashga, balki har qanday nutqda ifoda goʻzalligi va ma'no chuqurligini ta'minlashga xizmat qiladi. U arab madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, hozirgacha oʻzining ahamiyatini yo'qotmagan ilmdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. عبد القاهر الجرجاني. دالئل الإعجاز. بيروت
2. أحمد الهاشمي "جواهر البلاغة"
3. الجاحظ "البيان والتبيين"
4. فضل حسن عباس "البلاغة فنونها و أفنانها", "دار الفرقان" عمان.

5. Qayumov O. "Arab tili balogʻat asoslari" Toshkent 2015.

6. Abdurahmonov H. "Arab tili sitilistikasi va balogʻat" 2018.